

La medicina i la sanitat –és a dir, la salut dels seus súbdits– també va ser camp de batalla de Jaume I, al costat de la lluita contra els sarraïns i l'expansió de la Corona d'Aragó. Ho analitza l'estudiós Carmel Ferragud al llibre 'Medicina per a un nou regne'.

La sanitat, camp de batalla de Jaume I

El rei Jaume I el Conqueridor de caça (vers el 1262). Pintura sobre de fusta. Museu Llenguadocià, Montpeller. S'exhibeix ara al Museu d'Història de Catalunya. És l'únic retrat fidel del rei, fet en vida seva.

Jaume I (Montpeller, 1208 - València, 1276) va passar, aproximadament, dues tercers parts dels seus darrers quaranta anys de regnat a terres valencianes. És normal que volgués envoltar-se dels millors metges i tenir garantida l'assistència mèdica per a ell i per a la seva cort sempre que calgués. En conseqüència, s'establiren al Regne de València alguns dels metges a qui més estima va demostrar, i de més prestigi.

Per seduir-los, per aconseguir que deixessin ca seva i optessin per l'aventura valenciana, els va donar propietats i més reconeixement social. I, com la majoria de personalitats que dirigiren els destins dels primers valencians, no foren escollits a l'atzar, sinó que s'optà per persones de caràcter fort i de formació

intel·lectual ferma, condicions indispensables per fer efectiu el seu projecte.

No va ser l'única acció que el rei conqueridor va fer a favor de la medicina i de la sanitat, en iniciar la colonització del país.

Quan encara ressonen els actes de celebració del vuitè aniversari del seu naixement, un historiador de la ciència mèdica medieval ha dedicat una monografia a la política sanitària de Jaume I, aplicada sobretot al País Valencià, a partir de l'estudi de la rara documentació conservada, en gran part inèdita, documentació esparsa i difícil de localitzar perquè cal espigolar-la de fonts diverses.

Els biògrafs del rei s'han ocupat de les victòries al camp de batalla, de la seva vida privada i pública, de l'obra literària i de l'acció política i legislativa –els furs–,

excepcional a la Corona d'Aragó i a tot Europa, i han deixat de banda aquest aspecte.

A més, els historiadors de la medicina medieval han preferit, lògicament, estudiar la figura excepcional d'Arnau de Vilanova i analitzar bàsicament l'època del nét del rei, Jaume el Just, perquè és la que ha generat més documentació, fins al punt que sembla com si abans no hi hagués hagut res.

Carmel Ferragud (Algemesí, 1969), l'autor de *La cura dels animals* (Afers, 2009), demostra que sí que hi ha alguna cosa abans, els fonaments d'una etapa gloriosa de la medicina europea, la de la Corona d'Aragó de l'època de maduresa i posteritat d'Arnau de Vilanova, iniciada poc després de la mort del rei.

Ho ha fet amb l'assaig *Medicina per a un nou regne. El paper de la medicina i els seus practicants en la construcció del Regne de València (S. XIII)* (Bromera), premi d'assaig Mancomunitat de la Ribera Alta.

Segons Carmel Ferragud, Jaume I va concedir una gran importància a la medicina i als seus avenços, com també a la regulació del seu exercici i del seu ensenyament, i a la preservació de la salut dels seus súbdits. En aquest sentit, va desplegar tota una colla d'iniciatives per poder acomplir propostes complexes, ambicioses i significatives, des de la fundació d'hospitals fins a la prohibició d'activitats insalubres.

La seva preocupació per regular l'ensenyament universitari de la medicina es palesa en les diverses intervencions a l'Estudi de Montpeller, ciutat que el va veure néixer i que va formar part de la Corona d'Aragó durant tot el seu regnat.

L'Estudi General de Montpeller es destacà per l'ensenyament de la medicina i la cirurgia des que fou fundat com a escola al segle XII. La Facultat de Medicina de Montpeller és considerada la primera d'Europa.

Aquesta presència política va implicar, diu Carmel Ferragud, un contacte íntim entre el món universitari montpellerí –i,

EL TEMPS

Arnau de Vilanova va estar molt vinculat a la ciutat de València i va estudiar medicina a la Universitat de Montpeller, ciutat on va néixer Jaume I. La seva família havia arribat a València poc després de la conquesta.

teràpèutiques dels barbers— trobaren cada vegada un mercat més ampli per a les seves activitats, a mesura que la societat s’anava medicalitzant: hospitals, banys, presons, corts judicials eclesiàstiques i

laïques, assistència mèdica municipal a través de contractes, examinadors en tribunals, assessorament al govern municipal en matèria de sanitat i epidèmies, etcètera.

Aquesta professionalització va ser ben aviat envejada. Els metges foren criticats sovint, acusats de buscar en excés el lucre i mostrar-se com uns individus orgullosos del seu estatus i que en feien ostentació a través del vestit, els seus animals o les cases.

Els banys públics i, sobretot, els barbers, completaren la xarxa sanitària. La presència del barber com a principal artífex de les activitats de caire sanitari exercides al nou regne és una de les novetats més significatives, considera Ferragud. Luis García Ballester, recorda Ferragud, ja va dir que constituïren l’autèntic paradigma sanitari de la societat medieval.

A més, l’ofici de barber és el que demostra més aviat un dinamisme extraordinari. És el primer a mostrar la seva força, a agrupar-se i a entrar al consell de la ciutat de València. Va ser un dels primers oficis artesanals que van desaparèixer d’una organització pròpia a la ciutat. La funden uns quants anys després de la mort Jaume I, ja al segle XIV, però això indica que devien tenir una forta presència social en vida del rei.

A banda de fer més higiènic els cabells, sovint infestats de polls, feien de dentistes —queixalers— i practicaven petites operacions de cirurgia i, sobretot, la flebotomia o sagnia terapèutica, acció molt habitual des del segle IX a occident. La flebotomia, que a pagès s’ha practicat fins fa quatre dies —la sangonella— era usada per corregir els desordres provocats en la quantitat o desequilibri dels quatre humors: sang, flegma, bilis groga i bilis grega. Es necessitava, per a aplicar-la correctament, una destresa i un entrenament especials. Els metges dedicaren nombrosos texts i debats a l’entorn d’aquesta pràctica, fet que demostra la sofisticació i l’ampli marc teòric que va generar.

Els barbers exhibien de forma publicitària el seu art en la sagnia d’una manera curiosa: deixant ampolles plenes de sang a les finestres dels seus obradors. Això causava un problema higiènic per la putrefacció de la sang i la pudor, aleshores símptoma de transmissió de malalties. Aquesta pràctica es va prohibir al segle XIV, segons el *Llibre d’establiments i ordenacions de la ciutat de València*, editat fa poc per Antoni Furió i Ferran Garcia-Oliver.

Lluís Bonada

Trossos i mossos

Alfons Llorenç

L’escuradeta

Una mar de vulvars cassoles als peus del fàl·lic Miqualet; una gernació d’olles embolcallant el Sant Greal. L’Escalaeta de València, el mercat anual —regulat abans amb savis furs pels reis de la nostra independència—, des de la Geperudeta a Corpus, d’humils productes domèstics de tel·lúric terrissaire. És el que queda d’una fira medieval de l’Ascensió, com encara testimonia la venda de les campanetes, que calia fer dringar dins la Seu, acompanyant el bell volteig de les campanes catedralícies, després

de l’evangeli de la festa de l’Ascensió, instant litúrgic que simbolitzava l’enlairament de Jesús al cel. I hom estava convençut que aquest temps, a cavall entre maig i juny, era el millor per al comerç de la vaixel·la primigènica. Deien que la fabricada al maig era la més forta —obra cuita pel maig dura mil anys—, perquè es creia que la terra no era emmetzinada i que el fang i el foc es desitjaven, es casaven, feien més bona lliga.

La mateixa matèria amb què el pare originari Adam genera les olles —argila—, amb el càlid alè, i ceramista ideant formes com a atrafegat Creador. No és estrany que el nostre poble dotés d’esperit els recipients de terrissa. Es trencaven cassoles als ritus nupcials —quan es trenca vaixel·la, senyal de noces— i als funeraris, a fi de redimir ànimes del cos. L’ànima del cànter s’alliberava en rompre’s. Les dones introduïen el cap en olles —ficar el cap dins l’olla— per adquirir l’aleshores plenitud de la gra-

EL TEMPS

L’Escalaeta

videsa. El Greal, eucarística copa o cèltica caldera, fou sublim úter diví, matern i virginal, de renovació del món, font de vida. L’olla casolana, greal dels pobres, al foc de la llar, poblava infantils rondalles de perols que coïen sense atur suculent menjar il·limitat, projeccions populars del mític corn de l’abundància, del meravellós greal, que guareix, reanima, sustenta: tot és bo el que l’olla cou.

Periodista